

Master thesis

ONDERZOEK NAAR DE PLEASURE GAP EN SEKSUEEL PLEZIER

Naam: Melissa van der Linden (583829)

Supervisor: Samira van Bohemen

Project: Politics of Sex

Datum: 19 juni 2022

Sleutelwoorden: Genderongelijkheid, *pleasure gap*, *productive methods*, seksueel plezier, seksuele voorlichting.

Aantal woorden: 9996

Abstract

Er is sprake van een kloof tussen het seksueel plezier wat mannen ervaren en het seksueel plezier wat vrouwen ervaren, dit wordt ook wel de *pleasure gap* genoemd. Er lijkt sprake te zijn van genderongelijkheid op het gebied van seksueel plezier en dit kan verklaard worden door verschillende socio-culturele aspecten.

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen in hoeverre jongvolwassen vrouwen ervaren dat er sprake is van een *pleasure gap* en wat voor rol seksuele voorlichting hierin speelt. Ook wordt er onderzocht wat voor betekenis de respondenten geven aan het begrip seksueel plezier. Hiervoor is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *In hoeverre ervaren jongvolwassen vrouwen tussen de 18 en 25 jaar dat er sprake is van een pleasure gap en hoe houdt dit verband met hun ervaring met seksuele voorlichting?* De onderzoeksvraag zal beantwoord worden aan de hand van focusgroepen. Middels een creatieve onderzoeksmethode, namelijk *productive methods*, wordt de *pleasure gap* vanuit een sociologisch perspectief onderzocht.

Uit de thematische analyse van dit onderzoek is gebleken dat jongvolwassen vrouwen een *pleasure gap* ervaren. Hiervoor worden verschillende factoren genoemd zoals het gebrek aan kennis en culturele vooroordelen. Verder blijkt uit de analyse dat het thema seksueel plezier niet meegenomen wordt in seksuele voorlichting en dat er ook binnen seksuele voorlichting sprake is van genderongelijkheid. Dit tezamen kan leiden tot instandhouding van de huidige *pleasure gap*.

Inhoudsopgave

Abstract.....	2
Introductie.....	4
Theoretisch kader	6
Methodologie.....	11
Resultaten	14
Kennis.....	14
Experimenteren.....	15
Communicatie.....	17
Grenzen aangeven.....	19
Culturele vooroordelen	20
Porno.....	22
Seksuele voorlichting	22
Conclusie	26
Literatuurlijst	30
Bijlages	32
Bijlage 1.....	32
Bijlage 2.....	35
Bijlage 3.....	36

Introductie

In 2019 komt de serie *Sex Education* uit op Netflix. Deze serie gaat in op thema's rondom seksualiteit zoals seksuele ontwikkelingen, seksuele vaardigheden, intimiteit en het aangaan van relaties. Seksuoloog Ellen Laan geeft in een bericht op twitter kritiek op het derde seizoen. Zo stelt Laan (2020): "Dear Mrs Anderson @GillianA, congratulations on yet another brilliant season of @sexeducation. It is therefore so unfortunate that one episode presents a very inaccurate representation of the clitoris. Is there a way to get this right in Season 3? Willing to help out!". Seksuoloog Ellen Laan refereert hierbij naar een fragment waarin uitgelegd wordt hoe de clitoris eruit ziet. In het betreffende fragment wordt echter alleen de glansclitoris weergegeven. Terwijl de clitoris meer is dan het gevoelige knopje boven aan de vulva, het is een orgaan wat zich voor het grootste deel 'onzichtbaar' in het lichaam bevindt. Ondanks dat de clitoris als het ware onzichtbaar is, heeft de clitoris wel een belangrijk rol in de mate waarin vrouwen seksueel plezier ervaren. Gebrek aan kennis over de clitoris kan zo leiden tot gebrek aan seksueel plezier voor vrouwen.

Deze inaccurate weergave van de clitoris is volgens Laan breed gedeeld en onderdeel van een groter cultureel fenomeen rondom seksualiteit, die zij de *pleasure gap* noemt. Hiermee wordt bedoeld op een kloof tussen positieve ervaringen tijdens de seks, waarbij mannen seksuele activiteiten meer plezierig ervaren dan vrouwen. Dit komt mede doordat mannen vaker een orgasme krijgen tijdens de seks dan vrouwen. De huidige *pleasure gap* duidt op een verwaarlozing van het vrouwelijke erotische potentieel (Laan, Klein, Werner, van Lunsen & Janssen, 2021). Dit wordt bestendigd door de inaccurate weergave van de clitoris in de serie *Sex Education*. Het is immers belangrijk voor zowel mannen als vrouwen om te weten dat de clitoris een groot inwendig orgaan is wat zorgt voor opwinding. Stimulatie van de clitoris is nodig, om plezierige seksuele activiteiten te ervaren. Echter lijkt er op dit moment weinig fundament aanwezig te zijn voor het seksueel plezier van vrouwen. Er lijkt sprake te zijn van genderongelijkheid binnen het thema seksueel plezier, wat het maatschappelijk relevant maakt om te bestuderen in hoeverre jongvolwassen vrouwen een *pleasure gap* ervaren. Verder is het thema maatschappelijk relevant omdat de *pleasure gap* sociaal-cultureel van aard is en er verwacht mag worden dat de kloof kleiner is bij jongvolwassenen in vergelijkingen tot eerdere generaties. Dit is te verwachten omdat jongvolwassenen van de seksuele revolutie en de voorlichtingsprogramma's die naar aanleiding hiervan ontwikkeld zijn, hebben kunnen profiteren (de Regt, 2012).

Naast de maatschappelijke relevantie is het thema seksueel plezier ook binnen de wetenschap relevant. Nederland staat namelijk bekend als een land met een effectief seksueel voorlichtingsprogramma, wat blijkt uit de lage percentages tienerzwangerschappen en het hoge

gebruik van anticonceptiemiddelen onder jongeren. In vele studies wordt gesteld dat dit komt door brede seksuele voorlichting, wat resulteert in positieve seksuele gezondheidsresultaten in Nederland (Ferguson, Vanwesenbeeck & Knijn, 2008). Echter, blijkt de Nederlandse seksuele voorlichting helemaal niet zo breed te zijn. Uit onderzoek blijkt namelijk dat thema's omtrent seksueel plezier vaak ontbreken binnen seksuele voorlichtingsprogramma's op school. Zo stelt Allen (2004) dat er weinig erkenning lijkt te zijn voor het thema seksueel plezier binnen seksuele voorlichting. Dit wordt bevestigd in meer recent onderzoek van de Graaf, van den Borne, Nikkelen, Twisk en Meijer (2017), waaruit blijkt dat jongeren aan geven minder informatie te hebben ontvangen over de leuke kanten van seks. Hierin is opvallend dat meisjes vaker benoemen dan jongens dat ze weinig of geen informatie hebben gekregen over de leuke kanten van seks (82% van de meisjes tegenover 72% van de jongens). De resultaten van het onderzoek van de Graaf et al. (2017) staan mogelijk in verband met de bestaande *pleasure gap*. Op het moment dat meisjes minder informatie over de leuke kanten van seks krijgen dan jongens, wordt de kans op positieve seksuele ervaringen ook kleiner voor meisjes. De rol die seksuele voorlichting mogelijk heeft in de instandhouding van de *pleasure gap* tezamen met het feit dat er nog weinig onderzoek is gedaan naar hoe de *pleasure gap* sociaal geconstrueerd is en wordt ervaren door jongvolwassen vrouwen maakt het onderzoek wetenschappelijk relevant.

Het is van belang om stil te staan bij de rol van plezier binnen de seksuele ontwikkeling omdat kennis en communicatie over seksuele voorkeuren en de erkenning van zichzelf als seksueel wezen belangrijke elementen zijn binnen de seksuele gezondheid (Laan et al., 2021). Om deze redenen luidt de onderzoeksvraag als volgt: *In hoeverre ervaren jongvolwassen vrouwen tussen de 18 en 25 jaar dat er sprake is van een pleasure gap en hoe houdt dit verband met hun ervaring met seksuele voorlichting?* De onderzoeksvraag zal beantwoord worden aan de hand van focusgroepen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van *productive methods*. Aan de respondenten zal gevraagd worden om in groepsverband een poster te maken waarbij een visuele weergave gegeven wordt van het begrip seksueel plezier in de context van een voorlichtingscampagne.

Allereerst zal er in dit onderzoeksverslag aandacht besteed worden aan het theoretisch kader. Hierin wordt relevante literatuur benoemd. Vervolgens wordt in de methodologie beschreven hoe dit onderzoek is uitgevoerd. Dit onderzoeksrapport dient als een creatieve benadering om seksueel plezier, de *pleasure gap* en de rol die seksuele voorlichting hierin heeft vanuit een sociologisch perspectief te bekijken.

Theoretisch kader

Voordat de focus gelegd wordt op onderliggende theorieën die verbonden zijn met seksueel plezier is het allereerst belangrijk om stil te staan bij de begrippen seksualiteit, seks en seksueel plezier. Seksueel plezier is onlosmakelijk verbonden met seks en seksualiteit. De termen kunnen gezien worden als sociale constructen, omdat ze verbonden zijn aan bepaalde houdingen, gedragingen en activiteiten.

Seks wordt gedefinieerd als een collectie van gedragingen die direct en/of indirect in relatie staan tot het stimuleren van genitaliën (Rye & Meaney, 2007). Seksualiteit wordt gezien als een instituut gedefinieerd door een gedeelde sociale betekenis die wordt geconstrueerd rond de eenvoudige stimulatie van genitaliën. Seksualiteit geeft op individueel niveau aan hoe we onszelf uitdrukken als seksuele wezens. Op cultureel niveau kan seksualiteit dienen als een middel van voortplanting, een intiem bindingsritueel of zelfs een vorm van sociale controle (Rye & Meaney, 2007). Bij seksueel plezier wordt er vanuit een meer speelse invalshoek gekeken naar seks, waarbij de koppeling naar plezier gemaakt wordt. Seksueel plezier kan het resultaat zijn van verschillende seksuele activiteiten zoals seksuele opwindings, genitale stimulatie, en/of een orgasme (Rye & Meaney, 2007).

Een van de grootste en meest uniforme redenen waarom individuen seksuele activiteiten ondernemen is plezier. Uit onderzoek van Laan et al. (2021) blijkt dat seksuele activiteiten door mannen meer positief ervaren worden dan door vrouwen. Oftewel, vrouwen ervaren minder seksueel plezier als mannen. Dit wordt ook wel de *pleasure gap* genoemd. Uit onderzoek van Frederick, John, Garcia en Lloyd (2018) blijkt dat mannen ongeacht hun seksuele oriëntatie vaker klaarkomen dan vrouwen. Het verschil is het grootste tussen heteroseksuele mannen en heteroseksuele vrouwen. Laan et al. (2021) merken op dat op het moment dat orale bevrediging meegenomen wordt in seksuele activiteiten, het aantal vrouwen wat een orgasme krijgt stijgt. Verder blijkt uit het onderzoek dat vaginale penetratie (door de penis) de minste kans levert op een orgasme voor vrouwen. Zonder bijkomende stimulatie van de clitoris komen slechts 25 tot 30 procent van heteroseksuele vrouwen tot een orgasme. Dit is een groot verschil met het percentage heteroseksuele mannen, waarbij meer dan 90 procent altijd een orgasme krijgt tijdens vaginale penetratie.

Vrouwen die seks hebben met hetzelfde geslacht hebben daarentegen 80 tot 90 procent kans op een orgasme tijdens seksuele interactie (Frederick et al., 2018). Van Rees, Spiering en Laan (2016) bevestigen dit met hun onderzoek over orgasmeconsistentie van lesbische en heteroseksuele vrouwen tijdens partnerseks. Uit hun onderzoek blijkt dat seksuele handelingen waarbij de glansclitoris (het zichtbare gedeelte van de clitoris) werd gestimuleerd vaker leiden

tot een orgasme dan penetratie van de vagina (door vingers, object of penis), ongeacht seksuele oriëntatie. Net zoals Frederick et al. (2018) bevestigen Van Rees et al. (2016) dat lesbische vrouwen vaker een orgasme kregen tijdens seksuele activiteit met een partner dan heteroseksuele vrouwen. Een onderscheid in de seksuele activiteiten van lesbische koppels is dat zij vaker clitoraal, en minder vaak vaginaal, gestimuleerd werden door hun partner dan heteroseksuele vrouwen. Bovenstaande resultaten suggereren dat de vinger of de mond mogelijk beter geschikt zijn voor het stimuleren van de clitoris dan de penis.

Binnen de *pleasure gap* is er dus sprake van genderongelijkheid binnen seksuele activiteiten. Zo is er sprake van een kloof tussen het aantal vrouwelijke orgasmes tijdens de seks in vergelijking tot het aantal mannelijke orgasmes tijdens de seks. Deze orgasmekloof kan gezien worden als een onderdeel van de *pleasure gap*. Een orgasme kan namelijk gezien worden als een vorm van seksueel plezier (Rye & Meaney, 2007). Een gebrek aan een orgasme is onderdeel van een gebrek aan seksueel plezier. Er zijn verschillende verklaringen voor deze seksuele genderongelijkheden. Zowel binnen als buiten de seksuologie heeft men zich hier traditioneel gericht op biologische verklaringen, waarbinnen vrouwelijke orgasmes als ingewikkeld en ongreepbaar worden gezien. Dit is iets dat sommige auteurs nog steeds doen, zie bijvoorbeeld Frith (2015), maar ook Gusakova, Conley, Piemonte en Matsick (2020) die hierop aanvullen dat het vrouwelijk lichaam niet ontworpen is om orgasmes te hebben met dezelfde frequentie als mannen. Daarnaast blijkt dat lage orgasmefrequentie van vrouwen die seks hebben met mannen komt doordat vrouwen moeilijk te behagen zijn en het vrouwelijk lichaam moeilijk te besturen is. Kortom, de biologie van het vrouwelijk lichaam lijkt de schuldige (Gusakova et al., 2020). Dit strookt echter niet met de bevindingen vanuit de bovenstaande alinea. Frederick et al. (2018) en Van Rees, Spiering en Laan (2016) stellen namelijk dat lesbische vrouwen 80 tot 90 procent kans hebben op een orgasme tijdens seksuele interactie. Waardoor biologische factoren van de *pleasure gap* komen te vervallen gezien het vrouwelijk lichaam weldegelijk de kans (in net zulke grote mate als mannen) heeft om tot een orgasme te komen. Het is dus belangrijk om andere verklaringen voor de *pleasure gap* te onderzoeken.

Een andere verklaring voor de *pleasure gap* richt zich op sociaal-culturele factoren die een rol spelen in het ontstaan van seksuele genderongelijkheden (Wade, 2015). In tegenstelling tot de mate waarin er gesproken wordt over de penis of vrouwelijke lichaamsdelen die direct in verband staan met reproductie, wordt er over de clitoris weinig gesproken. Er heerst een culturele stilte om te praten over de clitoris. Zo wordt er weinig informatie gegeven over de clitoris in seksuele voorlichtingsmaterialen en anatomische leerboeken. Tijdens seksuele voorlichting op school wordt wederom de focus meer gelegd op reproductie en ejaculeren, terwijl het vrouwelijk orgasme helemaal niet besproken wordt. Uit eerder onderzoek van Wade, Kremer en Brown (2005) blijkt

dat jongvolwassenen gelimiteerde informatie en/of misconcepties hebben over de clitoris. Hierin gaven zowel mannen als vrouwen evenveel incorrecte antwoorden. Kortom, een gebrek aan kennis over de clitoris kan een deel van het ontstaan van de *pleasure gap* verklaren.

Naast gebrek aan kennis over de clitoris is er nog een socio-culturele factor die verband houdt met de seksuele ongelijkheden. Er lijkt enerzijds sprake te zijn van culturele onderwaardering van vrouwelijk seksueel plezier en stimulatie van de clitoris, anderzijds lijkt er sprake te zijn van overwaardering van seksueel plezier bij mannen (Wade, Kremer & Brown, 2005). De overwaardering van seksueel plezier van mannen wordt weerspiegeld in het huidige culturele script voor heteroseksuele geslachtsgemeenschap. Dit culturele script begint vaak met voorspel, waarop geslachtsgemeenschap volgt, de man een orgasme krijgt en hierna is de seks voorbij (Gusakova et al., 2020; Muehlenhard & Shippee, 2010). In dit script wordt de man als verantwoordelijk gezien om de vrouw een orgasme te geven tijdens geslachtsgemeenschap door lang vol te houden en harde bewegingen te maken (Muehlenhard & Shippee, 2010). Een methode die in de praktijk niet effectief blijkt te zijn.

Vanuit dit culturele script voor heteroseksuele geslachtsgemeenschap blijkt een culturele voorrang te heersen voor orgasmes van mannen. Deze culturele voorrang wordt weerspiegeld in de media. Zo tonen recente studies aan dat mediabeelden van heteroseksuele geslachtsgemeenschap over het algemeen vrouwen afbeelden die klaarkomen tijdens de seks (zonder stimulatie van de clitoris). Uit een inhoudsanalyse van pornografie blijkt dat slechts 17 tot 18 procent van vrouwen worden afgebeeld die een orgasme bereiken in vergelijking tot 76 tot 78 procent van de mannen die een orgasme bereiken (Séguin, Rodrigue & Lavigne, 2018). Dit bevestigt niet alleen de aanwezigheid van de *pleasure gap*, maar draagt ook bij aan de instandhouding ervan. Er wordt een beeld weergegeven van seksueel geslachtsgemeenschap, waarbij de focus ligt op seksueel plezier van de man en er weinig aandacht is voor het seksueel plezier van de vrouw.

Vrouwen kunnen hier zelf echter ook een rol in spelen doordat zij hun rechten voor seksueel plezier niet claimen. Zo blijkt uit onderzoek van Mahar, Mintz en Akers (2020) dat vrouwen weinig verwachtingen hebben wat betreft bevredigende seks. Verder toont dit onderzoek aan dat vrouwen het orgasme van hun partner meer waarderen dan het orgasme van henzelf. Dat vrouwen de prioriteit geven aan het orgasme van hun partner kan verklaren waarom vrouwen hun eigen rechten omtrent seksueel plezier niet claimen. Er is vanuit vrouwen een gebrek aan communicatie met de partner om te praten over wat als plezierige stimulatie ervaren wordt (Mahar, Mintz & Akers, 2020). Op het moment dat vrouwen hun rechten omtrent seksueel plezier niet claimen en niet communiceren met hun bedpartner over plezierige stimulatie kan dit mogelijk ook bijdrage aan de instandhouding van de *pleasure gap*.

Er is dus sprake van seksuele ongelijkheid, wat vanuit verschillende sociaal-culturele verklaringen voort blijft bestaan. Seksuele voorlichtingsprogramma's hebben tot doelstelling om voor meer seksuele gelijkheid te zorgen. Zo stelt de Regt (2012) dat het thema seksualiteit door de seksuele revolutie en de emancipatiebewegingen in de vorige eeuw van taboe geëmancipeerd is tot een publieke zaak. Dit is merkbaar door de manier waarop een samenleving omgaat met seksualiteit en reflecteert op machtsverhouding en gelijkwaardigheid. Het thema seksualiteit is zo bespreekbaar geworden. De Rutgers Stichting is hier een voorbeeld van die in 1976 met subsidie van de overheid zogenaamde Vormings -en Voorlichtingsteams oprichtte. Doelen van de voorlichting waren onder andere om bewustwording te creëren van gelijkwaardigheid tussen mensen en besef te creëren van rijkdom van seksuele mogelijkheden en hoe ervan te genieten (de Regt, 2012).

Desalniettemin laat recenter onderzoek van stichting Rutgers zien dat seksuele voorlichtingen zelf ook onderdeel zijn van de sociaal-culturele verklaringen waardoor de *pleasure gap* blijft bestaan. Zo blijkt uit meer recent onderzoek van de Graaf et al. (2017) dat jongeren aangeven weinig of geen informatie te hebben gekregen over de leuke kanten van seks tijdens seksuele voorlichting. Hierin is opvallend dat meisjes dit vaker aangeven dan jongens (82% vs. 72%). Dit laat zien dat doelen omtrent bewustwording van gelijkheid en seksueel plezier anno 2017 nog steeds niet behaald worden kijkend naar seksuele voorlichting. Daarnaast wordt onderzoek van Allen (2004) hiermee bevestigd waarin wordt gesteld dat er weinig tot geen erkenning lijkt te zijn voor het thema seksueel plezier binnen seksuele voorlichting. Verder stellen Van Lunsen en Laan (2017) dat er binnen seksuele voorlichting vooral aandacht wordt besteed aan het voorkomen van ongewenste zwangerschap, abortus, soa's, seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik. Door de focus voornamelijk op de negatieve kanten van seks te richten verbetert de kwaliteit van het seksleven van jongeren echter niet (Van Lunsen en Laan, 2017). Jongeren leren zo niet hoe hun seksleven iets wordt waar ze plezier aan beleven en wat bijdraagt aan hun welbevinden en kwaliteit van leven.

Daarnaast signaleren Van Lunsen en Laan (2017) een ongelijke verdeling van informatie in seksuele voorlichting omtrent seksueel plezier. Zo wordt er bij jongens informatie gegeven over de eerste zaadlozing en wordt de werking van de penis uitgebreid besproken. Terwijl er bij meisjes voornamelijk ingegaan wordt op de menstruatie, het voortplantingsproces en anticonceptie. Waar bij jongens gesproken wordt over een erectie wordt bij meisjes niet gesproken over de werking van de clitoris. Zo leren meisjes veel minder dan jongens over hun lichamelijke voorwaarden voor seksueel plezier. Dit laat niet alleen zien dat diep verankerde culturele ideeën over seks gereproduceerd worden in de maatschappij over seksueel plezier en de verhouding hierin tussen

mannen en vrouwen, maar zorgt ook voor verdere instandhouding van de *pleasure gap* door gebrek aan kennis over het vrouwelijk seksueel plezier.

Samenvattend, er is sprake van een groot cultureel fenomeen rondom seksualiteit, wat aangeduid wordt als de *pleasure gap*. Deze kloof van seksueel plezier, waarbij mannen seksuele activiteiten meer positief ervaren dan vrouwen, duidt op genderongelijkheid (Laan et al., 2021). Uit de literatuur blijkt dat scholen weinig tot geen informatie geven over het thema seksueel plezier binnen seksueel voorlichting (Wade, Kremer & Brown, 2005; de Graaf et al., 2017) en dat hierin ook een ongelijke verdeling is tussen informatie over wat leidt tot mannelijk seksueel plezier en wat leidt tot vrouwelijk seksueel plezier (Van Lunsen & Laan, 2017). Dit tezamen zorgt ervoor dat de huidige *pleasure gap* in stand gehouden wordt. In dit paper zal onderzocht worden in hoeverre Nederlandse jongvolwassen vrouwen ervaren dat er een *pleasure gap* is en wat volgens hen de rol van seksuele voorlichting op school hierin speelt.

Methodologie

De onderzoeksvraag is beantwoord aan de hand van focusgroepen. Er hebben drie focusgroepen plaatsgevonden. Bij elke focusgroep waren vier respondenten aanwezig. In totaal hebben er 12 jongvolwassen vrouwen tussen de 18 en 25 jaar deelgenomen aan het onderzoek (zie bijlage 2 voor meer informatie over de steekproef). Er is gekozen voor focusgroepen omdat in groepsverband de mogelijkheid bestaat om impliciete cultuur expliciet te maken. Tijdens de focusgroepen is er gebruik gemaakt van *productive methods*. Dit is een methode waarbij respondenten geobserveerd worden die een cultureel object creëren (McDonnell, 2014). In dit geval gaat het om een tekenopdracht. De focusgroepen zijn uitgevoerd aan de hand van een vooraf opgesteld focusgroep protocol (zie bijlage 1). Na een introductie van het onderzoeksthema is aan de respondenten gevraagd om in groepsverband een poster te maken waarin een visuele weergave gegeven wordt van het thema seksueel plezier, in de context van een voorlichtingscampagne. De respondenten zijn verzameld middels *convenience sampling*, dat wil zeggen dat de respondenten verzameld zijn binnen het sociale netwerk van de onderzoeker (Creswell & Poth, 2018). De focusgroepen bestaan uit respondenten die elkaar al kennen. Een voordeel hiervan is dat de respondenten gesprekken en discussies voeren met mensen waar ze normaliter ook al mee in contact zijn, wat een meer vertrouwde situatie creëert om openlijk met elkaar te spreken. De onderzoeker kan binnen de bekende groepen natuurlijke interacties observeren (Kitzinger, 2005). Gezien de beleving van seks een persoonlijk en gevoelig onderwerp is, kan het ook zo zijn dat de jongvolwassen vrouwen wellicht niet volledig eerlijke antwoorden durven te geven in het bijzijn van vrienden.

Door de respondenten te vragen om een object te produceren en hierbij het proces van besluitvorming, beraadslaging en discussie te observeren, worden culturele processen leesbaar. Hierbij is collectieve productie noodzakelijk. Om deze reden maken de respondenten de poster in groepsverband. In een groepsetting kan namelijk geobserveerd worden hoe de respondenten betekenissen verbaliseren die anders mogelijk verborgen zouden blijven in de interne cognitieve verwerking. Het doel van *productive methods* is om te observeren hoe respondenten hun eigen representaties van seksueel plezier maken, selecteren, vertalen en ordenen binnen hun geïnternaliseerde subjectieve werkelijkheid. Door het maken van de poster vast te leggen en te vergelijken met de overige posters kunnen meerdere manieren beoordeeld worden waarop cultuur actie stuurt. De respondenten zetten door een poster te maken zagezegd cultuur in actie door de werkelijkheid te selecteren, te ordenen en te vertalen (McDonnell, 2014).

Zoals uit het theoretisch kader naar voren is gekomen omvat de *pleasure gap* socio-culturele aspecten, waardoor *productive methods* een passende methode is omdat hierbij gekeken

wordt naar culturele acties. In dit geval is er gekeken naar de kennis die jongvolwassen vrouwen hebben over seksueel plezier en de verhoudingen die hiervoor gelden tussen mannen en vrouwen. Naast kennis over het thema seksueel plezier is er ook onderzocht welke ervaringen jongvolwassen vrouwen hebben met de *pleasure gap*. Doordat de jongvolwassen vrouwen is gevraagd om een poster te maken over seksueel plezier, is onderzocht welke kennis en betekenis de respondenten koppelen aan seksueel plezier. Tijdens de uitvoering van de tekenopdracht heeft de onderzoeker het gedachteproces kunnen observeren. Op deze manier is het mogelijk geworden om te zien hoe respondenten de cultuur gebruiken die ze hebben geïnternaliseerd (McDonnell, 2014). Nadat de poster is gemaakt, is er een koppeling gemaakt naar de ervaringen die de respondenten hebben met seksuele voorlichting op school. Hierbij is gevraagd om de kennis die de respondenten in de poster hebben verwerkt te vergelijken met de seksuele voorlichting op school. Vervolgens is gevraagd hoe seksuele voorlichting er volgens de respondenten uit hoort te zien en waarom dit volgens hen van belang is.

Door de tekenopdracht in groepsverband te observeren heeft de onderzoeker impliciete cultuur expliciet zien worden. Cultuur wordt expliciet gemaakt doordat gedeelde en heersende opvattingen in groepsverband met elkaar besproken worden. De respondenten worden in groepsverband gestimuleerd om geïnternaliseerde gedachten uit te spreken, met elkaar te vergelijken en visueel te maken. Dit is een resultaat wat met ander soort onderzoeksmethodes zoals, individuele diepte-interviews niet mogelijk geweest zou zijn om te observeren. Wetenschappelijke onderzoeksthema's zoals seksueel plezier zijn vaak gevoelige en uitdagende onderzoeksonderwerpen die vragen om creatieve onderzoeksmethodes. *Productive methods* dient als een creatieve methode om het thema vanuit een sociologisch perspectief te belichten.

De focusgroepen zijn met toestemming van de respondenten opgenomen. Na afloop zijn de opnames getranscribeerd. De data is geanalyseerd aan de hand van *framework analysis*. Hierbij zijn 5 verschillende fases doorlopen: vertrouwd raken met het onderwerp; een thematisch kader vaststellen; indexeren; in kaart brengen; interpretatie. Door de geluidsopnames te luisteren en de transcripten door te nemen, is de onderzoeker bekend geraakt met het onderwerp. In de volgende fase zijn memo's toegevoegd in de transcripten met korte zinnen, ideeën of concepten. Zo is er een begin gemaakt met het ontwikkelen van categorieën. In de fase van indexeren zijn citaten gemarkeerd, gesorteerd en vergeleken met elkaar. In de vierde fase zijn de citaten uit hun oorspronkelijke context gehaald en opnieuw gerangschikt onder de nieuw ontwikkelde passende thema's. In de vijfde fase is de data geïnterpreteerd (Rabiee, 2004). Er is hierbij gebruik gemaakt van het programma ATLAS.ti.

Binnen het onderzoek zijn er een aantal ethische streefpunten (Creswell & Poth, 2018). Ten eerste is respect voor de participanten belangrijk (privacy en toestemming). Zo is er

toestemming gevraagd om de focusgroepen op te nemen en blijven de respondenten anoniem. Ook hebben de respondenten een *informed consent* ondertekent. Ten tweede staat het welzijn van de respondenten centraal, waarbij wederkerigheid geldt. Zo heeft anonimiteit ervoor kunnen zorgen dat de respondenten minder mogelijke schade toegebracht worden. Daarnaast mogen de respondenten de onderzoeksresultaten en het uiteindelijke rapport inzien om wederkerigheid te bevorderen. Ten derde staat rechtvaardigheid centraal. De respondenten zijn op een gelijke manier behandeld. Tot slot is het belangrijk om rekening te houden met het feit dat groepsleden binnen de focusgroep verschillende meningen hebben, die mogelijk botsen met elkaar en overige groepsleden kan kwetsen. Daarom zijn er voor de sessies duidelijke grondregels gesteld, zoals elkaar uit laten praten en elkaar met respect behandelen (Kitzinger, 2005).

Resultaten

De resultaten zijn ontleed aan de hand van een thematische analyse. Thema's die veel aan bod kwamen tijdens het maken van de posters zijn: kennis, experimenteren, communicatie, grenzen aangeven, culturele vooroordelen, pornografie en seksuele voorlichting. In dit hoofdstuk zal dieper ingegaan worden op de bovenstaande thema's en hun verhouding tot seksueel plezier en de *pleasure gap*. Uit de focusgroepen komt naar voren dat respondenten een kloof ervaren tussen het seksueel plezier wat mannen ervaren en het seksueel plezier wat vrouwen ervaren. Verder komt naar voren dat seksueel plezier een breed begrip is met verschillende facetten. De thema's die in dit hoofdstuk besproken worden hebben een rol in seksueel plezier.

Kennis

Allereerst blijkt uit de focusgroepen dat het van belang is om eerst jezelf te ontdekken en te onderzoeken wat jezelf fijn vindt. Zo wordt er in de eerste focusgroep het volgende gesteld door Roos: "Kennis, kennis van jezelf, van je vagina. Dat is de basis. Ik denk dat je eerst zelf moet weten wat je fijn vindt en dan pas kan je weten wat een ander fijn vindt." Het ontdekken van jezelf is een thema wat in alle focusgroepen besproken wordt en in de posters is verwerkt. In twee focusgroepen wordt om deze reden dan ook een tekening gemaakt van de vulva, waarbij aangeduid wordt waar de clitoris zit. In de derde focusgroep wordt de vulva bewust groot in het midden getekend, met de nadruk op de clitoris, omdat dit volgens de respondenten het middelpunt is van seksueel genot voor vrouwen (zie figuur 1). Ook benoemen alle respondenten dat elk lichaam, specifiek elke vagina, anders is en dat het van belang is dat dit over gedragen wordt naar jonge meiden. Alle respondenten zien het ontdekken van jezelf en je eigen lichaam als een belangrijke stap om seksueel plezier te ervaren.

Bij het bespreken van de poster van de eerste focusgroep wordt er tot slot ook nog besloten om verschillende vormen waarop je klaar kan komen te benoemen. Zo benoemen de respondenten een orgasme door stimulatie van de clitoris en verder worden orgasmes via de g-spot, door middel van penetratie, anaal of via de tepels opgeschreven. Dit is naar aanleiding van de volgende opmerking van Roos:

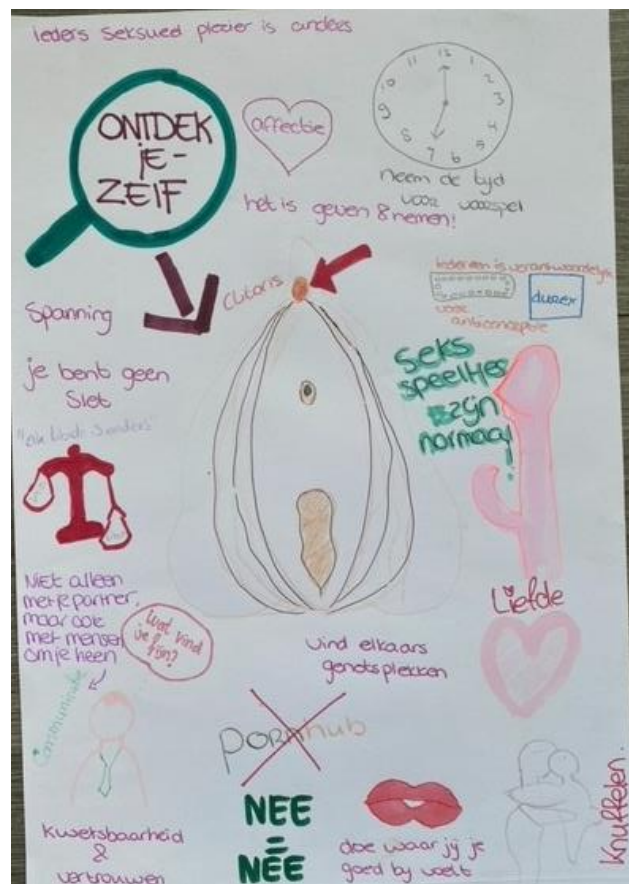
Ja en ik denk dat het ook belangrijk is dat je leert dat je op meerdere manieren kunt klaarkomen. Want ik heb ook weleens vrouwen gehoord die dachten dat ze alleen van buiten konden klaarkomen en dat ik dacht nou er is nog een hele wereld voor je schat.

Naast zelfkennis benoemen de respondenten dat mannen vaak weinig kennis hebben over de vulva en het vrouwelijk orgasme. Er wordt gesteld dat veel mannen zich niet bewust lijken te zijn van het feit dat veel vrouwen niet klaar kunnen komen van enkel penetratie door de penis. Zo verteld Maud het volgende:

Nee, ik heb het helemaal niet. En dan denken mannen, dan zeggen ze ja kan je niet komen, dan is het nee en dan zijn ze verbaasd. Maar dat komt eigenlijk vaker voor dat vrouwen niet klaar kunnen komen tijdens de seks dan wel.

De respondenten geven aan dat seksueel plezier verder gaat dan penetratie door de penis. Zo is het bij de vrouw ook belangrijk dat de clitoris gestimuleerd wordt volgens de respondenten.

Echter hebben niet alleen mannen misvattingen over de vulva en het vrouwelijk orgasme. Een aantal respondenten geven aan op een jongere leeftijd zelf ook misvattingen te hebben gehad over hun eigen vagina en de werking ervan. Zo benoemt Liv het volgende: “Maar ik wist dus helemaal niet, ik dacht dus dat een vrouw pas kon klaarkomen als ze ook zeg maar spuit.” Waarna een van de overige respondenten ook aangeeft dat ze dit vroeger dacht. Verder wordt er in de derde focusgroep gesproken over de werking van de clitoris en het gebrek aan kennis hierover, wat resulteerde in paniek. Cindy vertelt namelijk: “De eerste keer dat ik dat had dacht ik, ik ga dood, ik heb een opgezette clitoris, ik heb een tumor, clitoris kanker.”

Figuur 1: Poster seksueel plezier. Gemaakt op 7 mei 2022, door Cindy, Michelle, Jane en Maud.

Experimenteren

Ondanks dat veel vrouwen niet klaar komen van enkel penetratie, zijn er genoeg andere opties die hier wel voor kunnen zorgen en daarom stellen alle respondenten dat het belangrijk is om te experimenteren. Zo wordt er benoemd dat experimenteren bijdraagt aan het ontdekken van je eigen seksuele plezier. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen het experimenteren met jezelf, met seksspeeltjes, met je bedpartner en door middel van porno kijken. In zowel de tweede als de derde

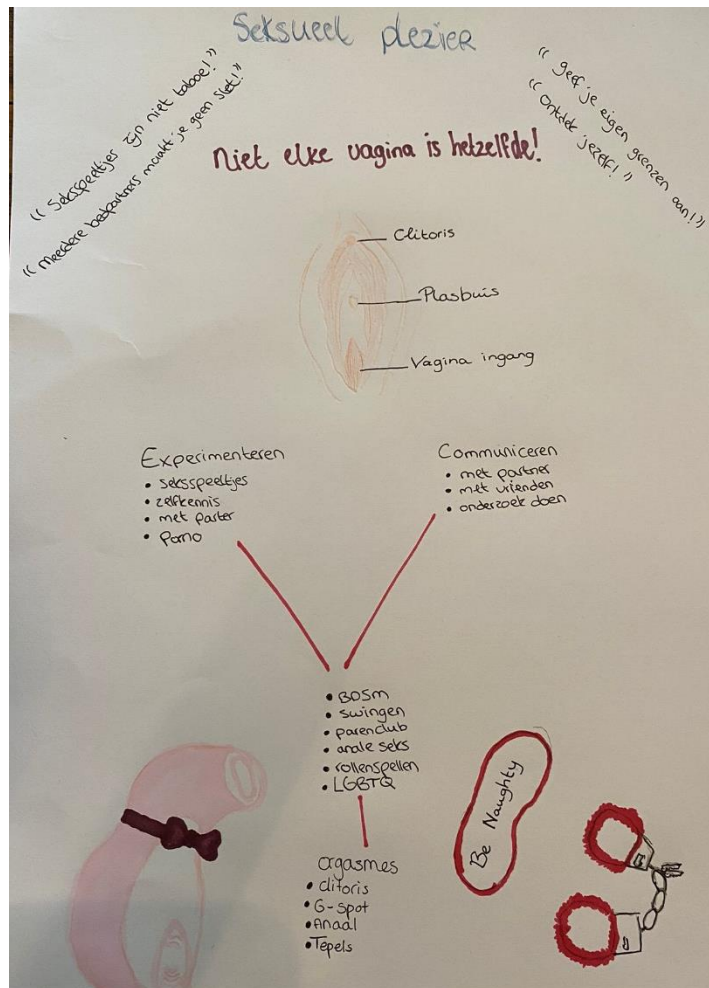
focusgroep wordt een seksspeeltje getekend (zie figuur 1 en 2). Seksspeeltjes worden in alle focusgroepen gezien als een middel wat seksueel plezier kan bevorderen. Opvallend is hierin dat in alle focusgroepen specifiek de Satisfyer Pro genoemd wordt.

Verder benoemen de respondenten dat het normaal is om als vrouw zijnde ook te masturberen (met of zonder hulpmiddelen), maar dat dit niet door iedereen als normaal wordt gezien. Uit de verschillende focusgroepen komt naar voren dat er een taboe lijkt te heersen over het feit dat vrouwen ook masturberen (bijvoorbeeld met behulp van een vibrator). Zo benoemt Jane het volgende:

Ik weet nog wel een paar vroegere vriendinnen van mij, toen ik vertelde dat ik een Satisfyer had, we hadden het er toen gewoon een keertje over en hun waren toen allemaal helemaal verbaasd. Ik zei ja ik bevredig mezelf gewoon en hun helemaal van nouuu. Gewoon meiden van mijn leeftijd he en dan denk ik bij mezelf dat het voor hen ook een taboe is omdat zij er bijvoorbeeld nooit over praten.

Opvallend is dat ook in het gebruik van hulpmiddelen die de seks plezieriger maken voor de vrouw een verschil wordt gezien tussen de inzet van de man en de inzet van de vrouw door de respondenten. Zo vertelt Michelle: 'Maar ik moet wel zeggen als je het eenmaal gedaan hebt, dan pak je hem ook sneller. Tenminste ik wel, ik pak hem sneller dan dat mijn vriend er zelf mee komt.'

Daarnaast wordt in de focusgroepen gesproken over verschillende vormen en voorkeuren van seks zoals BDSM, parenclubs, anale seks, rollenspellen en het hebben van een fetisj. Verschillende respondenten benoemen dat seks niet altijd hoeft te draaien om seks zelf maar ook om het experimenteren met nieuwe dingen, wat zorgt voor spanning en seksueel plezier. In een focusgroep wordt specifiek ingegaan op het ontdekken van genotsplekjes die een bijdrage leveren aan seksueel plezier. Zo vertelt Cindy: 'Iedereen heeft een zwak punt waar ze geil van worden, sommige vinden het heerlijk als je hun oor likt of bijt, weet ik veel of in je nek'. Alle respondenten geven aan dat ieders seksueel plezier anders is en dat daarom experimenteren en hierover communiceren belangrijk is.

Figuur 2: Poster seksueel plezier. Gemaakt op 30 april 2022 door Bella, Roos, Loes en Kate.

Communicatie

Een belangrijk element wat bijdraagt aan seksueel plezier is volgens alle respondenten communicatie. Er wordt in de verschillende focusgroepen gesteld dat het belangrijk is om open over het thema seksueel plezier te praten. Het gaat hierbij om communicatie met partner, vrienden en ouders. In de eerste focusgroep wordt ook zelfonderzoek doen op het internet of door boeken te lezen als een vorm van communicatie gezien.

In de communicatie met partner gaat het volgens de respondenten voornamelijk om het uitspreken van verlangens en behoeftes naar je partner. Zo geven verschillende respondenten aan dat het belangrijk is om uit te spreken dat de seks niet is afgelopen na het orgasme van de man. Verder geven respondenten aan dat ze door de jaren heen meer hebben geleerd voor hun eigen seksueel plezier op te komen. Zo vertelt Jane het volgende:

Ik heb toen wel geleerd dat ik mijn eigen orgasme ook wel mag opeisen, want bij mijn ex uiteindelijk was het gewoon van penetratie en klaar omdat hij er zelf geen zin meer in had bij mij en dan denk ik ja pikkie.

Daarnaast geven verschillende respondenten aan dat het belangrijk is dat er ook interesse vanuit de mannelijke bedpartner is naar de vrouwelijke seksuele behoeftes. Zo stelt Anna dat de ‘juiste jongen’ hiernaar vraagt en het samen met je onderzoekt.

Binnen de verschillende focusgroepen wordt besproken dat een vertrouwd gevoel belangrijk is en seksueel plezier bevordert. Dit vertrouwde gevoel is volgens de respondenten nodig omdat je je kwetsbaar opstelt. Maud vertelt hierover het volgende: “Nou gewoon je stelt je kwetsbaar op, je stelt gewoon je hele lichaam...ja dat stel je gewoon voor iemand open en ja ook überhaupt vertellen wat je fijn vindt aan iemand is ook best wel kwetsbaar.” Zo vertellen verschillende respondenten dat seksueel plezier niet alleen draait om seks. Het gaat ook om romantiek, intimiteit en affectie. In een focusgroep wordt specifiek gesproken over knuffelen, zoenen en masseren als belangrijk deel van seksueel plezier. Dit is volgens de respondenten belangrijk omdat je elkaar zo beter aan kan voelen.

Verder zorgt communicatie met vrienden er volgens de respondenten voor dat seksuele ervaringen met elkaar gedeeld worden, waardoor kennis opgedaan wordt en misvattingen rondom seks verminderd worden. Cindy stelt hierover het volgende:

Maar het scheelt ook echt wat voor vriendinnen je hebt. Je hebt ook vriendinnengroepen die hier niet heel open over praten. Kijk wij zijn heel open, maar als jij niet heel open bent, dan denk je misschien dat wat jij hebt heel raar is, terwijl misschien al die andere meiden het ook wel een keer ervaren hebben.

Op het moment dat er niet open gesproken wordt over het thema seksueel plezier kan dit dus bepaalde taboes in stand houden volgens de respondenten. Wanneer thema's rondom seksueel plezier wel openlijk gedeeld worden binnen bijvoorbeeld een vriendinnengroep, kan dit bepaalde taboes juist doorbreken. Een voorbeeld hiervan is de ervaring die Michelle deelt:

Nee ik had toen voordat ik wist dat jullie allemaal een satisfyer hadden, toen zat ik al eraan te denken om er een te kopen. En toen dacht ik is het niet een beetje gek? (...) Ja en toen ik hoorde dat meerdere mensen het hadden, toen dacht ik eigenlijk is het gewoon heel normaal dat je een Satisfyer hebt.

Daarnaast is een terugkerend thema rondom communicatie de rol van ouders. Zo vertellen de meeste respondenten dat de informatie die ze van hun ouders kregen voornamelijk ging over het hebben van veilig seks. Er is weinig tot geen oog voor het thema seksueel plezier bij ouders. Quincy stelt hierover het volgende:

Over een speeltje beginnen ze op die leeftijd niet of over vingers hoe je dat moet doen, geen enkele ouder die zegt hoe je dat moet doen. Dat hoeft ook niet, maar je kan wel zeggen tegen je kind van weetje wat dat is en wat dat doet.

Verder wordt in twee van de drie focusgroepen benoemd dat ouders weinig erkenning lijken te hebben voor de seksuele gevoelens die kinderen al op een jongere leeftijd kunnen ervaren. Op het moment dat ouders geen erkenning hebben voor deze seksuele gevoelens kan dit leiden tot gevoelens van schaamte volgens de respondenten. Zo vertelt Anna het volgende:

En je hebt toch van die kinderen die dan een beetje tegen iets, een knuffel of zo, gaan aanrijden en hoe je dan omgaat daarmee, als een klein kind dat doet. Want een vriendin van mij, die zegt van dat is eigenlijk een heel gezond iets dat ze dat doen, maar het is natuurlijk niet oke als ze dat zomaar doen in het bijzijn van anderen. Dus mijn vriendin die zegt dan altijd als je dit wilt doen, dan moet je eigenlijk in een andere kamer gaan zitten en dan heeft ze daar eigenlijk een gesprek over. Want dat zijn gevoelens die eigenlijk heel normaal zijn en dat neemt heel veel schaamte met zich mee als ouders zeggen, hey niet doen weet je wel.

Kortom, communicatie speelt een belangrijk rol binnen het creëren van een vertrouwd gevoel om je kwetsbaar op te stellen, het overdragen van kennis, het verminderen van misvattingen en het voorkomen van gevoelens van schaamte. Zo stelt Liv: “Ja want eigenlijk heeft alles te maken met communicatie en durven te communiceren.”

Grenzen aangeven

Een ander cruciaal onderdeel van communiceren wat als noodzakelijk wordt gezien door alle respondenten, is het aangeven van je eigen grenzen. Om deze reden wordt dan ook in twee posters de stelling “nee is nee” opgeschreven. Er wordt in alle drie de focusgroepen benoemd dat het belangrijk is om je grenzen aan te geven en hier ook bij te blijven. Cindy zegt het volgende over het aangeven van grenzen: “Ik denk dat we dat allemaal wel een keer hebben gedaan, dat je seks hebt gehad en dat je eigenlijk gewoon moe was.” Verschillende respondenten geven aan dat dit een negatieve invloed heeft op de ervaring van seksueel plezier.

Verder wordt er in alle focusgroepen in gegaan op het aangeven van grenzen rondom het gebruik van voorbehoedsmiddelen. Dit is volgens de respondenten belangrijk, omdat uit hun ervaring blijkt dat mannen hier een wat laksere houding in hebben. Zo deelt Maud het volgende:

Ik heb ook heel vaak gehad dat ik zei ik zit niet aan de pil, dus ik moet het met een condoom doen en dat ze daarna gewoon een paar keer zeiden ja boeien we kunnen het toch zonder doen en dan haal je toch gewoon zo'n pil.

Culturele vooroordelen

Een ander thema wat meerdere malen besproken wordt tijdens het maken van de posters zijn culturele vooroordelen. Hierbij gaat het om culturele ideeën over wat seksueel plezier inhoudt voor mannen en vrouwen en wat voor culturele vooroordelen er heersen over seksueel plezier. Zo vertelt Anna dat zij het volgende culturele idee had over seks:

En dat het, ik denk dat als ik naar mezelf kijk toen ik die leeftijd had, nouja toen was ik sowieso nog niet echt bezig met seks, maar ik denk dat ik het zelf altijd dacht van ja het gaat eigenlijk wel om de man en het plezier van de man en daar ging het om en als die man dan klaar kwam, dan was het klaar.

Verschillende respondenten geven aan dat er sprake is van een ongelijke verdeling van seksueel plezier tussen de heteroseksuele man en de heteroseksuele vrouw. Zo benoemen verschillende respondenten dat er een breed gedeeld idee heerst dat de focus tijdens de seks voornamelijk op de man en zijn seksueel plezier ligt. In de tweede focusgroep wordt er een visuele weergave gegeven van de ongelijkheid van seksueel plezier tussen mannen en vrouwen (zie figuur 3). Dit heeft een negatief effect op het seksueel plezier van de vrouw. Zo stelt Michelle: “En daarnaast vind ik ook wat belangrijk is, mannen willen vaak alleen maar penetratie, heel vaak, maar dat is voor mij niet altijd alleen maar seksueel plezier.” In de derde focusgroep wordt deze ongelijkheid bevestigd door Maud die de volgende ervaring deelde:

Nou bij mij was het wel, Jack was de eerste en die deed er wel heel veel aandacht aan besteden (...) dus je denkt dat het normaal is en daarna ga je met andere jongens experimenteren en dan zie je gewoon dat het totaal anders is, de andere kant. Dat gaat om hun genot, zij komen klaar en dan is het klaar en dan denk ik altijd nog now it is my time.

Wat verder opvalt is dat de respondenten zelf ook een aandeel lijken te hebben in de kloof tussen het seksueel plezier van de man in vergelijking met de vrouw. Zo wordt er binnen de verschillende focusgroepen benoemd dat vrouwen over hun eigen grenzen heen gaan en toch instemmen met seks, terwijl ze hier eigenlijk geen zin in hebben. De reden dat vrouwen dit doen is volgens de respondenten om hun bedpartner te plezieren. Zo stellen de vrouwen dus ook zelf weleens het seksueel plezier van hun bedpartner boven hun eigen behoeftes. Michelle zegt hier het volgende over:

Maar dan baal ik er bijvoorbeeld wel van dat je zeg maar jezelf in de mood gaat brengen en dan heb je seks en dan is het bijvoorbeeld binnen vijf minuten klaar, omdat die jongen klaar gekomen is en dan is het eigenlijk van ja oke, ik doe het voor jou maar jij gaat uiteindelijk niet verder voor mij. Dat is voor mij iets wat ik dan heel vaak denk, waarom ga ik daar dan in verder?

Tot slot komt meerdere keren het thema *slutshaming* aan de orde. Zo stelt Michelle het volgende:

Als jij lekker met jan en alleman wil seksen dan is dat prima. Maar er is altijd wel een beeld bij vrouwen dat als zij dat doen dat ze gelijk een slet zijn en bij mannen dan ben je lekker bezig.

Uit verschillende focusgroepen komt naar voren dat er een negatief stigma hangt op jonge meiden die hun seksueel plezier aan het ontdekken zijn. Volgens alle respondenten worden jonge meiden die al meerdere bedpartners hebben gehad als snel voor een slet uitgemaakt en wanneer meiden de behoefte hebben om hun eigen lichaam te ontdekken, dan wordt dit vaak raar gevonden. Anna deelt hierover een persoonlijke gedachte die zij vroeger als jonge meid had:

Ik kon vroeger ook heel erg denken, ik had dat mezelf aangepraat om het vingeren van ja ik mag dit niet te vaak doen, want als ik dit te vaak ga doen dan gaan mensen ook, als ik dan eenmaal ooit seks ga hebben, dan gaan mensen weten dat ik dit heb gedaan.

Dit negatieve cultureel gedeelde stigma over het idee dat jonge meiden hun seksuele plezier ontdekken kan volgens de respondenten bij jonge meiden leiden tot gevoelens van schaamte. Wederom wordt hierin door de respondenten een verschil op gemerkt tussen meisjes en jongens die op jongere leeftijd zichzelf seksueel beginnen te ontdekken. Zo vertelt Michelle het volgende: “Ik vond dat toen ook altijd zo raar. Dat als jongens het doen dan is het allemaal prima maar als meisjes het doen dan moeten ze zich ervoor schamen en dat het raar is en weet ik wat allemaal.”

Figuur 3: Poster seksueel plezier. Gemaakt op 2 mei 2022 door Anna, Lindy, Quincy en Liv.

Porno

Een overige factor die volgens de respondenten bijdraagt aan de instandhouding van de huidige kloof tussen mannelijk en vrouwelijk seksueel plezier is porno. Zo stelt Jane het volgende: “Hoe de vrouwen worden behandeld daar en dat ik denk van ja sorry, maar je moet niet verwachten dat dat normaal is eigenlijk”. Respondenten uit de overige focusgroepen vullen hierop aan dat in porno de vrouw vaak als minder gezien wordt dan de man. Daarnaast wordt in de overige focusgroepen herhaaldelijk bevestigd dat porno een onrealistische weergave geeft van seks. De manier waarop seks nu veelal wordt weergegeven in porno is volgens de respondenten een slecht voorbeeld voor jongeren. Enkele respondenten uit verschillende focusgroepen zijn het hier niet helemaal mee eens en benoemen dat er geverifieerde amateur video’s zijn die wel een realistische weergave geven. Ook geven een aantal respondenten aan dat de onrealistische beelden ook leuk kunnen zijn en dat iedereen hier andere voorkeuren in heeft.

Seksuele voorlichting

Alle respondenten hebben gelijksoortige ervaringen met seksuele voorlichting. Zo geven alle respondenten aan tijdens seksuele voorlichting geleerd te hebben hoe ze een condoom om moeten doen. Verder wordt in elke focusgroep benoemd dat tijdens seksuele voorlichting voornamelijk de

negatieve gevolgen van seks werden besproken, zoals zwanger raken op een jonge leeftijd of het oplopen van een soa. Een aantal respondenten geven aan dat jonge mensen hier door eerder ontmoedigd dan aangemoedigd worden tijdens seksuele voorlichting doordat enkel de negatieve kanten van seks besproken worden. Zo zegt Roos: “Je wordt bang gemaakt. Dat weet ik ook nog wel van school ja.”

Kijkend naar de positieve kanten van seks, zoals seksueel plezier, geven alle focusgroepen aan dat er een gebrek is aan informatie over dit thema in seksuele voorlichting. In de meerderheid van de focusgroepen wordt benoemd dat tijdens seksueel voorlichting de focus ligt op de man en penetratie. Zo stelt Cindy: “Het is toch soort van de aandacht naar de man, de man geeft jou seks even zagezegd en die gaat in jou en die gaat heen en weer en die doet een condoom om.” Dit wordt ook door de overige respondenten bevestigd. Zo vertelt Anna: ‘Ja, want ik weet wel dat er plaatjes in het boek stonden van echt een piemel, maar niet van een echte vulva. Van een vulva stond echt altijd een medisch plaatje, zo’n tekening. Maar je zag wel echte piemels.’

Deze ongelijke verdeling van informatie over het mannelijk geslachtsdeel en het vrouwelijk geslachtsdeel gaat verder door. Doordat de focus voornamelijk op de man ligt, wordt volgens de respondenten de werking van de vulva en het vrouwelijk orgasme nauwelijks besproken. Terwijl zelfkennis over het eigen lichaam volgens de respondenten juist een belangrijk rol speelt in het ervaren van seksueel plezier. Verder geven de respondenten aan dat niet elk lichaam hetzelfde is en dat dit ook meegenomen moet worden in seksuele voorlichting. Het gaat er hierbij volgens de respondenten om dat iedere vagina anders is en dat het van belang is om dit over te brengen naar jonge meiden. Dit is volgens de respondenten van belang om gevoelens van schaamte en onzekerheid over het eigen lichaam te verminderen. Naast het verminderen van gevoelens van schaamte is het volgens de respondenten ook belangrijk om informatie over de vulva en de werking ervan te geven om misvattingen te voorkomen. Zoals bijvoorbeeld de misvatting van een respondent die dacht een vaginale ziekte te hebben, op het moment dat haar clitoris voor het eerst opzette.

Alle respondenten zijn het er over eens dat er openlijk over het thema seksueel plezier gesproken dient te worden tijdens de seksuele voorlichting. Hierbij is het volgens de respondenten van belang dat alle factoren die bijdrage aan seksueel plezier meegenomen worden in de seksuele voorlichting. Zo benoemt Kate het volgende:

Uhm, maar het is toch seksuele voorlichting, het is niet alleen anatomic van het lijf, ik doe een condoom om voorlichting. Dus als jij dat dan zo noemt, seksuele voorlichting, moet je wel alles meenemen. Want anders krijgen mensen het idee bij seks, wat het hoort te zijn of wat het moet zijn, terwijl dat het helemaal niet is.

Roos vult hier verder op aan wat er volgens haar tijdens seksuele voorlichting besproken dient te worden:

Ik denk dat het meer gecombineerd moet worden, zeg maar kopjes, je hebt educatie als in soa's, zwangerschap en seksueel genot en dan ga je dat soort van weer uitbreiden in mannelijk genot en vrouwelijk genot en wat kan je daarin voor elkaar betekenen.

In alle focusgroepen wordt benoemd dat het thema seksueel plezier meegenomen dient te worden tijdens seksuele voorlichting. Anna vult op Roos aan dat ook thema's zoals *sexting* en seksuele oriëntatie besproken moeten worden tijdens seksuele voorlichting:

Maar ik denk ook dat tijdens die seksuele voorlichting dat niet per se super veel mensen al seks hebben gehad maar dat je benoemt van als je het gaat doen, doe het veilig maar in de breedste zin van het woord, doe het veilig, voel je zelf er goed bij. Uhm, wat betekent het als je seks gaat hebben, wanneer is iemand de juiste persoon om seks mee te hebben, als je het gaat doen doe het dan veilig met een condoom, wat zijn de gevolgen van seks, de consequenties, sexting, wat zijn daar de consequenties en de gevolgen van, wat doe je als het een keer fout gaat? Hoe voel je je er dan over en waar kan je hulp vinden? Hoe kan je er dan over praten? Dat soort dingen moet je gewoon bespreken en wat doe je met gevoelens waar je je misschien voor schaamt, wat is seksualiteit inderdaad, op wat voor geslacht val je? Is het raar dat je die gevoelens hebt? Al die vragen.

Verder vult Cindy hierop aan dat het belangrijk is dat er meer aandacht besteed wordt aan het de onrealistische weergave van pornografie en het vrouwelijk seksueel plezier binnen seksuele voorlichting. Zo vertelt ze het volgende:

En dat ze ook laten zien van porno is niet het. Of dat het wel normaal is als vrouw dat je jezelf gaat ontdekken en kijkt waar je clit zit en kijken waar jij van klaarkomt. De ene komt klaar van penetratie, vingers en de ander komt alleen klaar met clitoris strelen zeg maar en dat het heel normaal is dat je op een jonge leeftijd een dildo of een Satisfyer koopt.

Tot slot is er aan de respondenten gevraagd wat het belang is van het bespreken van het thema seksueel plezier binnen seksuele voorlichting. Door er over te praten en informatie te ontvangen worden gevoelens van schaamte volgens de respondenten vermindert. Zo stelt Anna het volgende:

Maar ook als ik dit allemaal had geleerd was ik al negentig procent minder onzeker geweest denk ik. Dit waren al mijn onzekerheden vroeger. *wijst naar de poster* Als ik dit allemaal had besproken vroeger was het geen issue geweest.

Samenvattend, de thematische analyse laat zien dat er binnen het thema seksueel plezier verschillende facetten aanwezig zijn. Deze facetten komen binnen alle focusgroepen terug en hebben invloed op de mate waarin seksueel plezier ervaren wordt en de huidige *pleasure gap*. Uit de analyse blijkt dat er nog steeds sprake is van een kloof tussen het seksueel plezier dat mannen ervaren en het seksueel plezier dat vrouwen ervaren. Seksuele voorlichting lijkt hierin ook een rol te spelen door weinig tot geen informatie te geven over het thema seksueel plezier. Dit leidt volgens de respondenten tot een gebrek aan kennis en deze kennis is volgens de respondenten juist zo belangrijk om hun eigen seksueel plezier te ontdekken. Het gebrek aan kennis leidt tot misvattingen over het thema seksueel plezier. Volgens de respondenten dient er binnen seksuele voorlichting op school meer aandacht besteed te worden aan het thema seksueel plezier, om zo misvattingen en taboes tegen te gaan.

Conclusie

In dit onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal: ‘*In hoeverre ervaren jongvolwassen vrouwen tussen de 18 en 25 jaar dat er sprake is van een *pleasure gap* en hoe houdt dit verband met hun ervaring met seksuele voorlichting?*’ Hiervoor is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar de betekenis die jongvolwassen vrouwen geven aan seksueel plezier, hun ervaring met een mogelijke *pleasure gap* en wat voor rol seksuele voorlichting hierin speelt. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van *productive methods*, een methode waarbij respondenten geobserveerd worden die een cultureel object creëren (McDonnell, 2014). In drie focusgroepen is aan vier jongvolwassen vrouwen gevraagd om een poster te maken over het thema seksueel plezier.

Allereerst kan er gesteld worden dat ondanks dat de jongere generatie vrouwen heeft kunnen profiteren van de seksuele revolutie en de ontwikkelde voorlichtingsprogramma’s, de jongvolwassen vrouwelijke respondenten nog steeds ervaren dat er sprake is van een *pleasure gap*. De respondenten geven hier verschillende factoren voor. Zo blijkt een gebrek aan kennis over seksueel plezier en de werking van de vulva volgens de respondenten een grote rol te spelen. Uit de thematische analyse komen verschillende facetten naar voren: kennis, experimenteren, communicatie, grenzen aangeven, culturele vooroordelen, pornografie en seksuele voorlichting. Deze facetten staan in relatie tot de mate waarin seksueel plezier en de *pleasure gap* worden ervaren.

Zoals in bovenstaande alinea al wordt benoemd, is kennis en het gebrek hiervan een belangrijke factor. Het gaat hierbij over zelfkennis van het eigen lichaam, specifiek de vulva en het belang van het onderzoeken van je eigen lichaam. Daarnaast gaat het thema ook over het gebrek aan kennis bij zowel mannen als vrouwen over de vulva en het vrouwelijk orgasme. Hiermee wordt eerder onderzoek van Wade, Kremer en Brown (2005) bevestigd, waaruit blijkt dat jongvolwassenen gelimiteerde informatie hebben over de clitoris wat leidt tot misconcepties. Deze misvattingen staan het seksueel plezier van vrouwen in de weg en zorgen ervoor dat de *pleasure gap* in stand gehouden wordt.

Verder lijken culturele vooroordelen over het hebben van seks het seksueel plezier van vrouwen in de weg te staan. Zo lijkt het culturele script, waarbij de focus ligt op de man en zijn orgasme nog steeds aanwezig te zijn. In het heersende culturele script draait het om het orgasme van de man wat tot stand komt door penetratie, echter leidt dit in de meeste gevallen niet tot een orgasme bij de vrouw (Laan et al., 2021). Dit culturele script wordt in alle focusgroepen aangehaald en speelt dan ook een belangrijke rol in de huidige *pleasure gap*. Zo wordt er in alle focusgroepen gesproken over de overwaardering van het mannelijk seksueel plezier en de

onderwaardering van het vrouwelijk seksueel plezier. Hiermee wordt onderzoek van Wade, Kremer en Brown (2005) verder bevestigd.

Het culturele script van heteroseksuele geslachtsgemeenschap wordt versterkt door de weerspiegeling ervan in pornografie. In alle focusgroepen wordt aangegeven dat pornografie geen realistische weergave geeft van seks en dat de vrouw vaak als minder gezien wordt dan de man. De focus ligt voornamelijk op het seksueel plezier van de man, zoals ook uit de studie van Séguin, Rodrigue & Lavigne (2018) is gebleken. Deze onrealistische weergave van heteroseksuele geslachtsgemeenschap geeft een inaccuraat voorbeeld over het seksueel plezier van vrouwen aan jonge mannen en vrouwen. Pornografie draagt zo niet alleen bij aan de *pleasure gap*, maar houdt hem ook in stand.

Tot slot is de rol van seksuele voorlichting onderzocht ten aanzien van de *pleasure gap*. Wade, Kremer & Brown (2005) stellen dat scholen binnen seksuele voorlichting weinig tot geen informatie geven over het thema seksueel plezier. Dit wordt binnen alle focusgroepen bevestigd. Zo geven alle respondenten aan dat seksuele voorlichting voornamelijk draait om informatie over voorbehoedsmiddelen. Verder wordt er opgemerkt dat er een ongelijke verdeling is tussen informatie over het mannelijk geslachtsdeel en het vrouwelijk geslachtsdeel. Hierbij mist er belangrijke informatie over de werking van de vulva en ligt de focus voornamelijk op de man. Zo lijkt er dus nog steeds sprake te zijn van een culturele stilte om te spreken over de clitoris (Wade, 2015). Naast dat het thema seksueel plezier ontbreekt in seksuele voorlichting blijkt er dus ook sprake te zijn van genderongelijkheid. Op deze manier draagt seksuele voorlichting dus niet bij aan vermindering van de *pleasure gap*, maar houdt hem juist verder in stand. Dit komt doordat het heersende seksuele script ook binnen seksuele voorlichting weergegeven wordt waarbij de focus ligt op de man en zijn seksueel plezier.

Volgens de respondenten is het van belang dat het thema seksueel plezier besproken wordt tijdens seksuele voorlichting. Dit is van belang omdat dit volgens de respondenten niet besproken wordt tijdens seksuele voorlichting op school. Deze ervaring komt overeen met ervaringen van respondenten uit het onderzoek van de Graaf, et al. (2017) die ook stellen dat het thema seksueel plezier nauwelijks aanbod komt tijdens seksuele voorlichting. Het is volgens de respondenten van belang dat er een kennisoverdracht plaatsvindt over seksueel plezier, specifiek kennis over de vulva en de werking ervan omdat dit een belangrijke rol speelt in de mate waarin seksueel plezier ervaren kan worden. Hiermee sluiten de respondenten zich aan bij de opinie van Van Lunsen en Laan (2017) die stellen dat informatie over het vrouwelijk lichaam een voorwaarde is om seksueel plezier te ervaren. Ook is het volgens de respondenten van belang om tijdens seksuele voorlichting misvattingen en culturele vooroordelen over seksueel plezier te benoemen en vervolgens te ontkrachten. Door het thema seksueel plezier bespreekbaar te maken tijdens de seksuele

voorlichting kunnen verschillende taboes, zoals het negatieve stigma wat hangt op jonge meiden die masturberen, besproken worden. Dit zorgt er volgens de respondenten voor dat gevoelens van schaamte en onzekerheid bij jonge meiden kunnen worden verminderd. Het bespreekbaar maken van het thema seksueel plezier binnen seksuele voorlichting kan volgens de respondenten resulteren in een vermindering van de *pleasure gap*.

Concluderend, er is nog steeds sprake van een *pleasure gap* en deze wordt in stand gehouden doordat het thema seksueel plezier niet besproken wordt binnen seksuele voorlichting. Zo blijven misconcepties bestaan, blijft de focus in het huidige culturele script van heteroseksuele geslachtsgemeenschap op de man en worden bestaande taboes niet doorbroken. Het doorbreken van deze taboes en het geven van voldoende kennis over het vrouwelijk lichaam is nodig om de kloof van seksueel plezier tussen mannen en vrouwen te verminderen.

Discussie

De meerwaarde van dit onderzoek is dat er gebruik is gemaakt van een innovatieve methode, namelijk *productive methods*. Zoals uit het theoretisch kader naar voren is gekomen omvat de *pleasure gap* socio-culturele aspecten, waardoor *productive methods* een passende methode is omdat hierbij gekeken wordt naar culturele acties. Door middel van het maken van posters in groepsverband kan impliciete cultuur expliciet gemaakt worden. Deze methode heeft het mogelijk gemaakt om te observeren hoe respondenten hun eigen representaties maken, selecteren, vertalen en ordenen binnen hun geïnternaliseerde subjectieve werkelijkheid. Zo is uiteindelijk zichtbaar geworden hoe cultuur in actie wordt gezet (McDonnell, 2014). Zo zijn cultureel heersende ideeën over het thema seksueel plezier omgezet in een visuele weergave. Op het moment dat het onderzoek beantwoord zou worden aan de hand van diepte-interviews zou het nauwelijks mogelijk zijn om te observeren hoe cultuur in actie wordt gezet, waardoor veel minder duidelijk wordt wat voor culturele betekenissen de respondenten geven aan het thema seksueel plezier en de *pleasure gap*. In het algemeen heeft deze creatieve benadering, *productive methods*, een bijdrage aan de sociologische wetenschap omdat het een mogelijkheid biedt om cultuur op nieuwe manieren aan het licht te brengen. *Productive methods* zal zo helpen met lopende theoretische discussies in de culturele sociologie (McDonnell, 2014).

Daarnaast levert deze methode een bijdrage omdat het in plaats van traditionele diepte-interviews gebruik maakt van collectieve productie, waardoor geïnternaliseerde cultuur beter zichtbaar wordt. Dit komt doordat de respondenten samen dienen te werken, wat er toe leidt dat gedachteprocessen uitgesproken worden die de respondenten bij individuele productie mogelijk voor zichzelf hadden gehouden. Dit is van meerwaarde voor sociologen omdat er zo geobserveerd

kan worden hoe groepen tot gedeelde beslissingen komen en het proces wat hieraan vooraf gaat. Dit geeft sociologen aanwijzingen over welke ideeën breder worden, en welke ideeën meer betwist worden (McDonnell, 2014). Kijkend naar dit onderzoek heeft *productive methods* geleidt tot het inzicht in verschillende facetten die bijdrage aan de mate van seksueel plezier. Deze facetten komen mogelijk vanuit breed gedeelde culturele opvattingen van jongvolwassen vrouwen, gezien de facetten in elke poster terugkomen en besproken worden. Doordat de verschillende facetten van seksueel plezier getekend worden op de posters wordt cultuur in actie gezet en wordt de betekenis van de respondenten omtrent het thema seksueel plezier visueel weergegeven.

Naar aanleiding van de *productive methods* is er dus een visuele weergave gegeven van het thema seksueel plezier. Aan de hand van de posters zijn de *pleasure gap* en de rol van seksuele voorlichting besproken. De jongvolwassen vrouwen refereerde hierbij naar hun eigen ervaring op school met seksuele voorlichting, wat in veel gevallen al meer dan 5 jaar geleden is. Een aandachtspunt voor de beantwoording van de onderzoeksvraag is dan ook dat er kijkend naar de rol van seksuele voorlichting een antwoord geformuleerd is aan de hand van minder recente ervaringen van de jongvolwassen vrouwen. Uit dit onderzoek wordt niet duidelijk hoe het met de huidige seksuele voorlichting op school gesteld is. Mogelijk wordt in het huidige lesmateriaal van seksuele voorlichting wel aandacht besteed aan het thema seksueel plezier. Om deze reden zou het voor vervolgonderzoek van belang zijn om het huidige seksuele voorlichtingsmateriaal wat op scholen gebruikt wordt op inhoud te analyseren. De facetten van seksueel plezier die vanuit dit onderzoek naar voren zijn gekomen zouden hierbij handvatten kunnen geven om de voorlichtingsmaterialen te analyseren. Er dient onderzocht te worden in hoeverre het thema seksueel plezier in het huidige seksuele voorlichtingsmateriaal wordt meegenomen. Dit is van belang omdat zoals uit dit onderzoek blijkt, het gebrek aan kennis over het thema seksueel plezier de huidige *pleasure gap* in stand houdt.

Literatuurlijst

- Allen*, L. (2004). Beyond the birds and the bees: Constituting a discourse of erotics in sexuality education. *Gender and education*, 16(2), 151-167.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Fourth Edition. London: Sage.
- Ferguson, R. M., Vanwesenbeeck, I., & Knijn, T. (2008). A matter of facts... and more: an exploratory analysis of the content of sexuality education in The Netherlands. *Sex Education*, 8(1), 93-106.
- Frederick, D. A., John, H. K., St Garcia, J. R., & Lloyd, E. A. (2018). Differences in orgasm frequency among gay, lesbian, bisexual, and heterosexual men and women in a U.S. national sample. *Archives of Sexual Behavior*, 47(1), 273–288.
- Frith, H. (2015). *Orgasmic bodies: The orgasm in contemporary western culture*. Springer.
- Graaf de, H., Borne van de, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Rutgers en Soa Aids Nederland.
- Gusakova, S., Conley, T. D., Piemonte, J. L., & Matsick, J. L. (2020). The role of women's orgasm goal pursuit in women's orgasm occurrence. *Personality and Individual Differences*, 155, 109628.
- Kitzinger, J. (2005). *Focusgroup research: using group dynamics to explore perceptions, experiences and understandings*. In: Holloway, I. editor. *Qualitative Research in Health Care*. Open University Press; p. 56-68.
- Laan, E. (2020). *Zonder titel*. Ellen Laan Twitter. Verkregen op 6 maart 2022 van https://twitter.com/ellen_laan/status/1222804057326268416?s=24
- Laan, E. T., Klein, V., Werner, M. A., Lunsen, R., van, & Janssen, E. (2021). In pursuit of pleasure: A biopsychosocial perspective on sexual pleasure and gender. *International Journal of Sexual Health*, 1-21.
- Lunsen, R., van & Laan, E. (2017). *Seks*. (1ste editie) [E-book]. Prometheus.
- Mahar, E.A., Mintz, L.B. & Akers, B.M. Orgasm Equality: Scientific Findings and Societal Implications. *Curr Sex Health Rep* 12, 24–32 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11930-020-00237-9>
- McDonnell, T. E. (2014). Drawing out culture: Productive methods to measure cognition and resonance. *Theory and Society*, 43(3), 247-274.
- Muehlenhard, C. L., & Shippee, S. K. (2010). Men's and women's reports of pretending orgasm. *Journal of sex research*, 47(6), 552-567.

- Rabiee, F. (2004). Focus-group interview and data analysis. *Proceedings of the Nutrition Society*, 63(4), 655-660. doi:10.1079/PNS2004399
- Rees, J. C., van, Spiering, M., & Laan, E. (2016). Orgasmeconsistentie van lesbische en heteroseksuele vrouwen tijdens partnerseks: De rol van clitorale stimulatie [Orgasm consistency of lesbian and heterosexual women during partnersex: The role of clitoral stimulation]. *Tijdschrift Voor Seksuologie*, 40, 68–75.
- Regt, W., De. (2012). 50 jaar gvo en gezondheidsbevordering : vijftig jaar seksuele voorlichting; professionalisering op de golven van de seksualisering van de samenleving. *Tijdschrift Voor Gezondheidswetenschappen*, 90(6), 379–386. <https://doi.org/10.1007/s12508-012-0130-9>
- Rye, B. J., & Meaney, G. J. (2007). The pursuit of sexual pleasure. *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Quarterly*, 11(1), 28–51. <https://doi.org/10.1007/BF02853934>
- Séguin, L.J., Rodrigue, C., & Lavigne, J. (2018) Consuming Ecstasy: Representations of Male and Female Orgasm in Mainstream Pornography. *The Journal of Sex Research*, 55(3) 348-356.
- Wade, L. D., Kremer, E. C., & Brown, J. (2005). The incidental orgasm: The presence of clitoral knowledge and the absence of orgasm for women. *Women & health*, 42(1), 117-138.
- Wade, L. (2015). *Are women bad at orgasms? Understanding the gender gap*. In: Tarrant, S., editor. *Gender, sex, and politics: in the streets and between the sheets in the 21st century*. New York: Routledge; p. 227–37.

Bijlages

Bijlage 1

Focusgroep protocol

Rol van de onderzoeker

Tijdens de focusgroepen introduceert de onderzoeker allereerst het onderwerp wat besproken gaat worden. Vervolgens zal de onderzoeker uitleggen wat er verwacht wordt van de respondenten en wat de onderzoeker zelf voor rol aan zal nemen. Op het moment dat niet alle respondenten een actieve rol aannemen tijdens de focusgroep, zal de onderzoeker de respondenten stimuleren tot een actieve bijdrage. Dit kan de respondenten doen door de ervaring/betekenis van de respondent te vragen omtrent seksueel plezier. Verder zal de onderzoeker zich meer op de achtergrond houden, om zo het proces van het maken van de poster zo min mogelijk te beïnvloeden. Zo heeft de onderzoeker tijd om het proces te observeren en aantekeningen te maken van de interacties die de respondenten met elkaar hebben. Op het moment dat de poster af is, zal de onderzoeker verdiepende vragen stellen over wat er afgebeeld wordt op de poster. Hierbij zullen vragen gesteld worden over de keuzes van bepaalde afbeeldingen en boodschappen. Vervolgens laat de onderzoeker vooraf geselecteerde afbeeldingen zien van bestaand seksuele voorlichtingsmateriaal. De onderzoeker zal hierbij vragen aan de respondenten om na te denken over de betekenis van de afbeeldingen in relatie tot het thema seksueel plezier. De geselecteerde beelden zijn representatief voor afbeeldingen die gebruikt worden voor erkende seksuele voorlichting op het voortgezet onderwijs. Op deze manier krijgen de respondenten de gelegenheid om na te denken over de publiekelijk beschikbare symbolen die met seksueel plezier worden geassocieerd.

Rol van de respondenten

Aan de respondenten zal gevraagd worden om een ontwerp te maken van een poster die het thema seksueel plezier binnen seksuele voorlichting op school promoot. Hierbij wordt verwacht dat alle respondenten een actieve bijdrage leveren aan de poster. De respondenten krijgen maximaal 30 minuten de tijd om de poster te maken.

Vereisten voor de focusgroep

- A3 formaat papier
- Stiften, potloden
- Een ruimte
- 5 geprinte afbeeldingen van bestaand seksuele voorlichtingsmateriaal

- Geluidsopname apparatuur

Script

wat	hoelang
<p>Neutrale introductie</p> <p>voorlezen: Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat er een groot verschil is in termen van seksueel plezier en orgasmes tussen heteroseksuele mannen en hetero seksuele vrouwen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat meisjes (ook jongens maar in mindere mate) aan geven tijdens seksuele voorlichting te weinig informatie over dit onderwerp te ontvangen. Om deze reden wil ik aan jullie vragen om een poster te maken over het thema seksueel plezier. Met als doel om aan de vraag van jonge meiden te voldoen.</p>	5 minuten
<p>Tekenopdracht</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respondenten stimuleren om een actieve bijdrage te leveren • Aantekeningen maken van interacties en gedragingen van respondenten 	30 minuten
<p>verdiepende vragen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat maakt dat je voor deze specifieke weergave hebt gekozen? • Wat betekent dit voor jou? • Denkt iedereen er op dezelfde manier over? Of anders? • Zo niet, zou je hier wat meer over kunnen vertellen? • Zou je een voorbeeld kunnen geven? • Samenvatting geven, heb ik dit goed begrepen? • Gebruik maken van stiltes 	15 minuten

<p>bestaand voorlichtingsmateriaal bespreken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe zag de seksuele voorlichting op school eruit? Kan je hier concrete voorbeelden van geven? • Wat voor onderwerpen werden er besproken tijdens de seksuele voorlichting? • Wat valt erop als jullie terugdenken aan de seksuele voorlichting op school en dit vergelijken met jullie poster? • Zijn er dingen die ontbreken binnen de bestaande voorlichtingsmateriaal? • Hoe zou seksuele voorlichting er volgens jullie uit moeten zien? • Wat maakt het volgens jullie zo belangrijk dat dit ter moet komen in seksuele voorlichting? 	30 minuten

Bijlage 2

Tabel respondenten

Pseudoniem respondent	Leeftijd	Beroep	Opleiding	Seksuele oriëntatie	Culturele achtergrond
Bella	23	Zorgmedewerker	HBO	Hetero	Nederlands/ Surinaams
Roos	23	Locatie manager	HAVO	Hetero	Nederlands
Loes	23	Hypotheekacceptant	HBO	Hetero	Nederlands
Kate	22	Zorgmedewerker	MBO	Hetero	Nederlands/ Antilliaans
Anna	24	Planner	WO Master	Hetero	Nederlands/ Surinaams
Linda	25	Receptionist	MBO	Hetero	Nederlands
Quincy	23	Zorgmedewerker	MBO	Hetero	Nederlands
Liv	22	Student	HBO	Hetero	Nederlands
Cindy	22	Junior online marketing	HBO	Hetero	Nederlands
Michelle	23	Junior expediteur	MBO	Hetero	Nederlands/ Koreaans
Jane	22	Student	HBO	Hetero	Nederlands
Maud	19	Horecamedewerker	HBO	Hetero	Nederlands

Bijlage 3

CHECKLIST ETHICAL AND PRIVACY ASPECTS OF RESEARCH

INSTRUCTION

This checklist should be completed for every research study that is conducted at the Department of Public Administration and Sociology (DPAS). This checklist should be completed *before* commencing with data collection or approaching participants. Students can complete this checklist with help of their supervisor.

This checklist is a mandatory part of the empirical master's thesis and has to be uploaded along with the research proposal.

The guideline for ethical aspects of research of the Dutch Sociological Association (NSV) can be found on their website (http://www.nsv-sociologie.nl/?page_id=17). If you have doubts about ethical or privacy aspects of your research study, discuss and resolve the matter with your EUR supervisor. If needed and if advised to do so by your supervisor, you can also consult Dr. Jennifer A. Holland, coordinator of the Sociology Master's Thesis program.

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title: Politics of Sex

Name, email of student: Melissa van der Linden, 583829ml@eur.nl

Name, email of supervisor: Samira van Bohemen, vanbohem@essb.eur.nl

Start date and duration: 14-02-2022, 4 maanden

Is the research study conducted within DPAS YES - ~~NO~~

If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted?
(e.g. internship organization)

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. Does your research involve human participants. YES - ~~NO~~

If 'NO': skip to part V.

- If 'YES': does the study involve medical or physical research? ~~YES~~ - NO

Research that falls under the Medical Research Involving Human Subjects Act ([WMO](#)) must first be submitted to [an accredited medical research ethics committee](#) or the Central Committee on Research Involving Human Subjects ([CCMO](#)).

2. Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants. ~~YES~~ - NO

If 'YES': skip to part IV.

3. Research involving completely anonymous data files (secondary data that has been anonymized by someone else). YES - NO

If 'YES': skip to part IV.

PART III: PARTICIPANTS

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them? YES - NO
2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study? YES - NO
3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants? YES - NO
4. Will the study involve actively deceiving the participants? YES - NO
Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).
5. Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants? YES - NO
6. Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)? YES - NO
7. Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent? YES - NO
8. Is the health and/or safety of participants at risk during the study? YES - NO
9. Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured? YES - NO
10. Are there any other possible ethical issues with regard to this study? YES - NO

If you have answered 'YES' to any of the previous questions, please indicate below why this issue is unavoidable in this study.

Op punt 6 is ja geantwoord, de reden hiervan is dat het onderzoek gaat over seksueel plezier. Tijdens het onderzoek zullen de respondenten bespreken wat hun definitie is van seksueel plezier. Hieruit kan mogelijk ook een reactie van respondenten komen waarin zij hun eigen ervaring met seksueel plezier delen.

What safeguards are taken to relieve possible adverse consequences of these issues (e.g., informing participants about the study afterwards, extra safety regulations, etc.).

De respondenten blijven anoniem tijdens het onderzoek, de namen van de respondenten zullen niet benoemt worden. Hier zullen fictieve namen voor bedacht worden. Daarnaast zal aan de respondenten duidelijk uitgelegd worden wat het doel van het onderzoek is en zal er gevraagd worden om een *informed consent* in te vullen. Daarnaast zal om toestemming gevraagd worden om geluidopnames te maken van de focusgroepen. Na afloop van het onderzoek zal het uiteindelijke onderzoeksrapport met de respondenten gedeeld worden.

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be.

Tijdens de focusgroep zullen de respondenten in kleine groepen het thema seksueel plezier gaan bespreken. Er kunnen mogelijk discussies ontstaan op het moment dat verschillende respondenten verschillende meningen hebben die met elkaar botsen. *Please attach your informed consent form in Appendix I, if applicable.*

Continue to part IV.

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?

De data zal verzameld worden aan de hand van focusgroepen. De respondenten worden verzameld aan de hand van *convenience sampling*, vanuit het netwerk van de onderzoeker. Er zullen vier focusgroepen plaatsvinden. Elke focusgroep bestaat uit 3 deelnemers (exclusief de onderzoeker).

What is the (anticipated) size of your sample?

In totaal 12 jongvolwassen vrouwen tussen de 18 en 25 jaar.

What is the size of the population from which you will sample?

Vanuit cijfers van het CBS blijkt dat er 755831 (28% van de bevolking) jongvolwassen vrouwen tussen de 18 en 25 jaar woonachtig zijn in Nederland in het jaar 2021.

Continue to part V.

Part V: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

De geluidsopnames van de focusgroepen worden opgenomen via de telefoon van de onderzoeker. Deze opnames zullen na afloop overgezet worden op de laptop van de onderzoeker. Ter back-up blijven de geluidsopnames ook op de telefoon aanwezig. Daarnaast zal de onderzoeker tijdens de focusgroepen aantekeningen maken van observaties. Deze aantekeningen zullen via de laptop van de onderzoeker gemaakt worden in een word bestand. De data wordt dus allemaal opgeslagen op de laptop van de onderzoeker. Ter back up wordt de data ook opgeslagen op een harde schijf.

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

De onderzoeker zelf.

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

Wekelijks.

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

Ja. De namen van de respondenten zullen geanonimiseerd worden. Enkel de leeftijd van de respondenten zal genoemd worden.

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

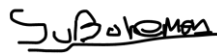
Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Melissa van der Linden

Name (EUR) supervisor: Samira van

Bohemen Date: 16-03-2022

Date: 16-03-2022

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Melissa van der Linden', enclosed in a rectangular box.A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Samira van Bohemen'.